

Nyrealismen eller den etiske realismen fra ca. 1905 (1905-1930)

Nyrealismen som er hovedstrømmen i norsk litteratur 1905-1930, er en reaksjon på nyromantikken og en kontinuitet i forhold til realismen. I 1890 begynte forfatterne å søke innover i mennesket, mot sjelslivet. Dette, og alle tankene til Darwin, Marx, og Brandes ble videreført i nyrealismen. Søren Kirkegaard og hans syns på mennesket, eksistensialismen kom til å stå sentralt. Det nye var en bredere miljøskildring av menneskene, en sterk interesse for hvordan miljøet påvirket menneskene psykologisk. Rundt 1910 vokste en ny forfattergenerasjon fram. De nye forfatterne så på mennesket i en større sammenheng, og de var mer opptatt av enkeltpersoners utvikling.

Historisk bakgrunn

På 1890-tallet var det en sterk interesse for det ubevisste sjeleliv på grunn av forvirring og skuffelse over den store teknologiske utviklingen. I Norge snakker vi om det store hamskiftet, som betød en urbanisering, en overgang fra selvbergingshusholdning til pengehusholdning. Mange flyttet fra landsbygda til byen. I 1905 skøyt industrialiseringen fart. Store endringer i samfunnet, nye sosiale og politiske skiller var den nye virkerligheten som preget folk.

Nyrealismens innhold

Som i 1890-årene var man også i nyrealismen interessert i menneskers sjeleliv, gjerne i en moralsk konflikt. I nyrealismen blir menneskene stilt ovenfor etiske valg. Forfattere skriver om det irrasjonelle og merkelige, og vil helst se mennesket i en større sammenheng. Vi får en bredere skildring av hvordan menneskene blir påvirket av miljøet og hvordan menneskene løser konfliktene (med påvirkning fra miljøet).

Forfattere er opptatte av å vise bred slekt- og familie- og samfunnssammenheng. De tar opp enkeltmenneskets ansvar ovenfor fellesskapet (Søren Kirkegaard), men også hva slags problemer en person kan ha med å komme over ens med miljøet personen lever i. Det er typisk for nyrealismen å belyse et individ eller en gruppe mennesker fra flere sider. Store historiske romaner og slektsagaer var vanlig, det trengtes rett og slett for å kunne skildre miljøets påvirkning i flere generasjoner. Nasjonalfølelse på grunn av unionsoppløsning og krig førte til interesse for vår historie noe som igjen førte til at flere forfattere valgte å skrive historiske romaner.

Nyrealismen har mye til felles med realismen. Det handler om å skildre virkerligheten, sannheten, og å bedrive samfunnskritikk (Georg Brandes). Miljø, moral og etikk står mye mer i sentrum hos nyrealistene. Den nye sosiale og politiske virkerligheten satte sitt preg på folket, på forfatterne og deres tema. Sentrale tema: Angst, samvittighet, å gjøre opp for seg. Forholdet mellom bønder og industriarbeiderklassen. Forhold mellom fortid og framtid.

Forfatterne holdt seg nøkterne og saklige. De brukte også en skiftende synsvinkel for å kunne klare og belyse tema fra flere sider. Som foreksempel forskjellige fortellere og skiftende tider. Forfatterne bruker muntlige dialoger, skiftende tid i skildringene, ofte jeg-synsvinkel, frampek, bred personskildring, og skildrer detaljer i miljøet. Tids- og stedtypiske detaljer i teksten (dialoger, språk, skildring). Språket er nøkternt og saklig.

Den nye diktergenerasjonen

De fleste av de store gamle forfatterne (Ibsen, Bjørnson, Skram, Kielland) døde (les: ble borte) tiåret 1900-1910. Hamsun skrev fortsatt, og utviklet seg mer utadventd og samfunnskritisk. I 1907 debuterte mange nye forfattere. De gamle tunge forfatterne var fra

borgerskapet. (1880-1900). Den nye generasjonen forfatterne kom fra helt andre miljø, og skildret gjerne disse. Temaene handlet før om borgerlige miljøer, men nå foregikk handlingen i arbeidermiljøer o.l. De nye temaene var varierte og ulike. Olav Duun hentet stoffet sitt fra fiskermiljø og småbrukermiljø i Namdalen. Sigrid Unset skildret forholdene til kontordamene i Kristiania. ("Jenny", 1911). Johan Falkberget gir et innblikk i gruvemiljøet på Røros. Kristoffer Oppdal skildrer livet til anleggsarbeidere. Oskar Braaten skildret arbeiderstrøket i Oslo med varme, medmennesklighet, og humor.

Aktuelle forfattere

Olav Duun (1876-1939)

Olav Duun debuterte i 1907. Romanserien "Juvikfolket" (1918-1923), handler om konflikter mellom individualisme og det å innrette seg etter samfunnsnormene. Romanserien "Medmenneske", handler om konflikten mellom det gode og det onde. Her finner vi en utpreget skiftende synsvinkel. Duun ville vise at mennesket hadde indre krefter i seg og blir påvirket av miljøet. Duun tar ofte opp individet mot en gruppe eller miljøet individet lever i.

Sigrid Undset (1882-1949)

Sigrid Undset debuterte i 1907. Romanen "Jenny" (1911) handler om en kvinnes vanskelige valg mellom å utvikle seg som kunster og å være mor (jf. samfunnets normer). Hun er mest kjent for "Kristin Lavransdatter" (1920-1922), en middelaldertriologi som handler om konflikter mellom samfunnsnormer, Gud, lyst, fars råd, kjærlighet og begjær. I 1924 konverterte Undset til katolisismen. Dette preger verkene hennes. Hun hevdet at ekteskapet er hellig, og at kvinnens fremste plikt er å oppfylle mors- og konerollen. Hun har vist en innsikt i kvinnesinnet få andre har gjort.

Johan Falkberget (1879-1967)

Falkberget regnes som en talsmann for de svake og undertrykte. Han jobbet for sosial rettferdighet og kristne verdier. Han skriver mye fra gruvemiljøet på Røros, og mest fra samtiden, men flere historiske romaner på 1920-tallet. "Den fjerde nattevakt" (1923), handler om ulovlig kjærlighet; En prest får et forhold til en ung kvinne. Han er gift, og konen hans er syk. Den unge kvinnen blir giftet bort. Han får fram menneskets møte med miljøet og belyser den moralske konflikten og det etiske valget han må ta.

Kristofer Uppdal (1878-1961)

Debuterte som lyriker i 1905 og gav ut flere diktsamlinger, men mest kjent for romanene sine. Uppdal skildrer gruve- og rallarmiljøet. I ti-binds-serien "Dansen gjennom skuggeheimen" (1911-1924), finner vi en grundig skildring av rallarmiljøet. Det handler om fyll, erotikk, og kjærlighet. Han forteller om oppbrudd fra bondesamfunnet, og en framvekst av arbeiderklassen. En (re-)organisering av miljøet både sosialt og politisk.

Oskar Braaten (1881-1939)

Braaten skildrer industriarbeiderne, fabrikkarbeiderne med ironi, humor, og stor sympati for vanskeligstilte personer. Han skildrer livet, på godt og vondt, særlig de lange, harde arbeidsdagene og økonomiske problemene mange hadde. Braaten skildret barnas oppvekstvilkår i dette miljøet med en medmennesklighet uten like, og en frustrasjon over uverdige forhold. Han skrev blant annet "Ungen" (1911), "Den store barnedåpen"(1925) og "Ulvehiet".

Cora Sandel

Sandel skrev om kvinner som prøvde å finne sin identitet i det nye samfunnet, og konflikten de stod ovenfor; Kunne kvinner ha en karriere, eller skulle de fortsatt følge det vanlige kjønnsrollemønsteret?

Nini Roll Anker (1873-1942)

Nini Roll Anker debuterte allerede i 1898. Hun skildrer arbeidermiljøet og embetsstanden i sine romaner og noveller. Hun kom selv fra et embetsmannsmiljø, dette skiller henne fra mange andre nyrealister.

Knut Hamsun (1859-1952)

Hamsun er nok den forfatteren som har vært gjenstand for størst diskusjon gjennom tidene. I hvilken grad og på hvilken måte hadde Hamsun sympati eller interesse for nazismen? Å pleie kontakt med nazistiske grener, å interessere seg, å være åpen, er det det samme som å være nazist? Påvirket Marie ham?

Hamsun er en av våre aller største forfattere, og lest over hele verden.

Forfatterskapet hans kan deles i tre deler. Frem til 1890 skrev han mest om individet og individets søken innover i seg selv. Det psykologiske, jeg'et, selvet, i sentrum. "Sult" (1890) er et eksempel og står som innledningen til nyromantikken.

Den andre delen i Hamsuns forfatterskap er en overgang og strekker seg over det første tiåret på 1900-tallet. Da skrev han vandrertrilogien som handler om "Vandrereren" som oppsøker et miljø med kvinner, etterlater seg problemer og forsvinner.

Siste fase går under nyrealismen, etter 1910. Han skriver stort sett om en rotløs gårdeier, jordbrukssamfunnet står i sentrum. Han skriver samfunnskritiske romaner, samfunnsskildringer, og realistiske folkelivsskildringer. Det dreier seg om den ytre virkerligheten, miljøet står i fokus. Hamsun er kritisk mot den nye teknologien og den nye politikken.

I Pan og Victoria står kjærligheten i fokus, disse romanene er skrevet på slutten av 1890-tallet.

Lyrikken i nyrealismen (1900-1940)

Lyrikken i nyrealismen er preget av et stort mangfold, og mange ulike lyrikere. Vi kan dele lyrikken i nyrealismen inn i tre ulike retninger:

1. Sentrallyrikk (Fast rim og rytme, handler om tema som krig, kjærlighet, død, lengsel, hat, sorg og savn, Grunnleggende verdier og faser av menneskelivet)
2. Kampdiktning (Tema som hevn, krig, urettferdighet, våkne opp, bli bevisst, Rudolf Nilsen, "Du må ikke sove", "De brente våre gårder", gulltid i 1920-1930 åra, sosial nød, politisk uro i Europa, kulturkonflikter, Nordahl Grieg, Arnulf Øverland, tradisjonell form, enkel bildebruk, fast form)
3. Modernistisk diktning (Oppløsning av fast rim og rytme, tema som konkrete gjenstander som det ikke har vært diktet om før, by, gravemaskiner, trikketkiner, Rolf Jacobsen)

Tradisjonell lyrikk er preget av fast rim og rytme. De fleste forfatterne i lyrikken i nyrealismen skrev i fast form. Rundt 1940 begynte flere å eksperimentere. Begynnende modernisme, tradisjonelle lyrikere, med modernistiske/eksperimentelle former.

Sentrallyrikere

Olav Aukrust (1883-1929) skrev om de ubevisste kreftene i menneskesinnet. Han skriver på nynorsk med fast rim og rytme; Bunden form. Ofte en melankolsk stemning.

Olaf Bull (1883-1933) skrev i bunden form, men kunne eksperimentere litt. Han skriver om kjærligheten og døden. Han har en undertone om at ”ingenting kan vare” i det han skriver. Bull bruker naturen som bilde på menneskesinnet, han opphøyer kunsten, norsk landskap og norsk bygdekultur i motivene sine.

Herman Wildenvey (1886-1959) bruker en slentrende stil, men fast form, med en uhøytidlig lekenhet. Han skriver mye om kjærlighet og damer. Muntlig stil i språk og innhold

Haldis Moren Vesaas og Aslaug Vaa var av forfatterne som eksperimenterte litt med form og stil.

Rudolf Nilsen var sterkt politisk engasjert. Han appellerte til klassekamp. Han var fra Oslo, og bodde i Oslo. Han satte meningen med livet opp mot det politiske.

Arnulf Øverland (1889-1968) debuterte i 1911 som sentrallyriker. Han var av radikal politisk retning. Han skrev på tradisjonell form, og insisterer i sine tekster. Dette ser vi i for eksempel ”Du må ikke sove”. Han var ateist, men vi kan finne religiøse undertoner/bilder i noen av hans dikt. Han sa blant annet ”Stryk kristenkorset fra ditt flagg!” Øverland var språkengasjert, han stod bak den første riksmålsordboka. Som den debatterende personen han var hørte man ofte at han syntes den modernistiske stilen var ”søppel”.

Modernismen

Rundt 1914, slo modernismen rot i andre europeiske land, men ikke i Norge. Krigen fikk ikke samme virkning på nordmenn som andre europeere, fordi vi ikke deltok aktivt. Modernismen handler om en følelse av håpløshet, kaos, og et pessimistisk syn på mennesker og miljøet.. Modernismen var aktuell i Norge 1930, og hadde sitt høydepunkt 1950-1960. Modernistene kutter ut den tradisjonelle formen. Rolf Jacobsen mente den faste formen ikke var tilstrekkelig nok, da han skulle skrive om feks gravemaskiner. Modernistiske tekster er ofte formet som utrop, ikke som appeller.

Oppsummering nyrealismen

Bakgrunn

- Unionsoppløsningen 1905
- Industrialiseringen
- Hamskiftet i jordbruket
- Den første verdenskrigen (1914-1918)
- Den russiske revolusjonen (1917)
- De harde 30-åra (1930-)
- Ny forfattergenerasjon

Tema

- Moralske problemer
- Skyldfølelse
- Sjelen i konflikt
- Mennesker med dilemma
- Angst, samvittighetskvaler, trang til å sone for det man har gjort
- Personlig ansvar for seg selv og andre
- Hensyn til samfunnet
- Skildring av enkeltmennesker i moralske og etiske konflikter
- Det ubevisste sjel liv
- Mennesker i etiske dilemmaer/konflikter
- Konflikter mellom det nye og det gamle
- Hvordan miljøet påvirker menneskene
- Enkeltmenneskers ansvar ovenfor fellesskapet
- Hvordan personer forholder seg til miljøet
- Forhold mellom bønder og industriarbeiderklassen
- Forhold mellom fortid og framtid
- Arbeidermiljøer
- Hvordan mennesket skulle innrette seg i forhold til samfunnsnormer
- Overgang til bymiljøer
- Skepsis mot ny teknologi og framtid generelt

Virkemidler

- Nøkternt og saklig språk
- Ofte skiftende synsvinkel (både i person og tid)
- Tids-, steds- og miljøtypiske detaljer i dialoger, språk og skildring
- Bred miljøskildring

Forfattere

1. Historisk orienterte
 - a. Undset
 - b. Falkberget
 - c. Duun
2. Psykologisk orienterte
 - a. Hoel
 - b. Sandemose
 - c. Sandel
3. Sosialpolitisk orienterte
 - a. Grieg
 - b. Øverland
 - c. Nilsen
 - d. Braaten
 - e. Anker